

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

וַיֹּאמֶר בְּלָעַם אֶל הָאֱלֹהִים אֵל בְּלָעַם לֵימֹר לוֹ אִם לִקְרֹא לְךָ
בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוֹם לֵךְ אִתָּם וְאֵךְ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר
אֵלֶיךָ אֲתוֹ תַעֲשֶׂה: (כב, כ)

המפרשים נתקשו מאוד הן לא איש קל ויכזב, ומה
נשתנה בזה הפעם שהרשהו הקב"ה ללכת עם שרי בלק.

והנה המדקדק בלשון הפסוקים יראה שבתחילה שלח
אליו בלק – לכה נא ארה לי את העם הזה, אבל בלעם
עשה אוזן של מעלה כאילו אינה שומעת ואמר לפני
הקב"ה שבלעם שלחו – לכה קבה לי אותו. ועל כך נענה
מפי הגבורה – לא תאור את העם כי ברוך הוא – גלוי
וידוע לפני כוונתך ללכת לאור את העם, ועל כן לא
תלך עמם. אבל בפעם השנייה כבר כאמת שלח אליו בלק
– לכה קבה לי את העם הזה, ולכך הקב"ה הסכים על ידו
ללכת, בתנאי שיאמר רק את אשר ישים בפיו.

וטעם הדברים לפי הנתבאר במהות החילוק בין ב' סוגי
הקללות, שהקב"ה לא הרשהו ללכת לאור את העם
ולקללם מחמת שנאתו אליהם, וכל מה שנתנו הוא
ללכת על מנת לקוב את העם, דהיינו להשתמש בדבר
השם ובהנהגה מן שמיא, ובכך יוכל להתקיים העניין
שישים ה' דבר בפיו ויהיה מוכרח לברך את ישראל נגד
רצונו.

וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר נָאִם בְּלָעַם בְּנֹו בְּעֹר וְנָאִם הַגָּבֵר
שְׁתֵּם הָעֵינִי: (כד, ג)

רש"י הביא ב' פירושים בביאור מילה זו, או כתרגום
אוונקלוס – שפיר חזי – שהיטיב לראות, או להיפך –
מלשון סתום העין – על שם שהייתה עינו אחת נקורה.

וַיֹּאמֶר בְּלָעַם אֶל הָאֱלֹהִים בְּלָק בֶּן צֶפֶר מֶלֶךְ מוֹאָב
שָׁלַח אֵלַי: הֲנֵה הָעָם הַיֵּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיָּבִיאוּ אֶת עֵינִי
הָאָרֶץ עֲתִידָה לְכַה קָבָה לִי אֲתוֹ אוֹכֵל לְהִלָּחֵם בּוֹ
וְגִרְשָׁתִּיו (כב, י-יא)

ופירש"י – קבה לי – זו קשה מארה לי, שהוא נוקב
ומפרש (-את השם). וצריך להבין מהותו של החילוק בין
ב' סוגי הקללות.

הנה ביסוד מהות כוח הברכה והקללה כ' לבאר בזה
רבינו ה'בן מלך' שאנו מוצאים שטבע הקב"ה בסדר
הבריאה שיש כוח באדם לברך ולהיטיב לחבירו וזה על
ידי ב' אופנים: או על ידי רגש של אהבה וידידות לחבירו
אשר הוא חפץ בטובתו ומאחל לו שה' ייטיב לו, ויש בכך
כדי להשפיע עליו רוב טובה וברכה, או על ידי התבוננות
במעשי ובדרכי הזולת והסקת מסקנה שהוא ראוי
להתברך לפני המקום, ועל ידי הכרה זו יש בכוח הברכה
לחול.

ואם כנים הדברים, נוכל גם להבין את מהות הקללה –
שפועלת גם כן על ידי אחד מב' אופנים אלו – או מכוח
שנאתו של המקלל ומחמת רצונו להרע לחברו, או על
ידי שפורט מעשיו הרעים ומבאר מדוע ראוי זה שתחול
עליו קללה, מקבל הלה את הרעה משמים.

ולפי זה נבין את החילוק בין ב' סוגי הקללות – 'לאור'
פירושו לקלל את חבירו ולשלוח בו מאירה מכוח שנאתו
אליו, אבל למעלה מזה לקוב – אשר היא קללה שבאה
בנקיבת שם, ועניינה היא לעורר הנהגה משמים
שמחמתה ראוי הלה שתחול משמים הרעה על ראשו.

זה הייתה כוונתו בתחילה לשלוחי בלק שאמת כל מה שיש בכוחו לפעול הוא אך ורק מכוח דבר ה', אבל אז היה סבור שיוכל להשתמש בזה לרעה כדרכו תמיד.

ולפי"ז נוכל להבחין במילים שהוסיף בלעם בפעם הזו: 'לעשות טובה או רעה מליבי'. שעתה הוכח שהוא אינו נתון כלל ברשות עצמו - ולא רק שאינו יכול לומר דבר מעצמו, אלא אפילו אינו יכול להשתמש בדבר השם כדי לעשות רעה או טובה מליבו, אלא כל כולו נתון ביד ה'.

וַעֲתָה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לָכֵה אֶיְעָצֶךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמִּי בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: (כד יד).

רש"י שביאר הפסוק בב' עניינים - לכה איעצך - זו עצת פעור, ומלבד זאת אומר לך את אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים. וכבר העירו שלכאו' בלשון הכתוב קשה להלמו.

אבל אפשר לומר שבאמת הכול ענין אחד: לכה איעצך איך וכיצד להכשילם, וכמו שאמרו בגמ' אלוקיהם של אלו שונא זימה וכו', וכל כך למה לך לפעול להשניאם לפני המקום - מחמת אשר העם הזה יעשה לעמך באחרית הימים.

ומקור הדברים בסנהדרין שמזה למדה הגמ' שענינה האחת הייתה נקורה ושם פירש רש"י ששתום הכוונה פתוח העין, וממה שנכתב שעינו האחת פתוחה הייתה, יכולים אנו ללמוד שעינו האחרת הייתה נקורה.

והנראה לכאור שבאמת הכול ענין אחד, ועל ידי כך שעינו האחת הייתה סתומה - היטיב לראות בעינו האחרת. יש בדבר זה לסמל את מהות עניינו של בלעם - שביקש על ידי השגותיו ונבואותיו לכוון ולראות רק את מה שהוא רצה להשיג.

וַיֹּאמֶר בְּלָעָם אֶל בָּלָק הֲלֹא גַם אֵל מְלָאכִיךָ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר: אִם יִתֵּן לִי בָלָק מְלֹא בֵּיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לְעֹבֵר אֶת פִּי יִי לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלְּפִי אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְיָ אֱתוֹ אֲדַבֵּר: (כד, י-יג)

צריך להבין שהרי לכאורה צדקו בזה דברי בלעם, ומה הייתה טענתו של בלק, אחר שכבר מתחילה כבר אמר לשלוחיו שלא יוכל לעבור את פי השם.

והנה דרכו של בלעם הייתה על ידי שידע דעת קונו השתמש בדבר השם כדי להרע, וכמו שאמרו בגמ' שידע לכוון שעה שהקב"ה כועס בה ואז ביקש לקללם. ואם כן

לב לדעת – ענין בפרשה

פי האתון – גילוי מיוחד ממעמקי החומר

דומה שאילולי היינו מכירים פרשה זו מגירסא דינקותא היינו עומדים משתוממים להבין את פשרה, מה הייתה המטרה של כל זה, ולאיה צורך האריכה התורה בעניין אתונו של בלעם. זאת מלבד מה שיש להקשות מדוע כדי לעצור את בלעם היה נצרך כזה נס החורג מגדרו של עולם, ואשר נברא במיוחד בין השמשות - בעת הדמדומים בין הטבע לשבע.

ומלבד כל זאת כבר ידועים דברי חז"ל בדבר נבואתו של בלעם - "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה - בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ואיזה זה - זה בלעם בן בעור אלא הפרש יש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם: משה לא היה יודע מי מדבר עמו, ובלעם היה יודע מי מדבר עמו... משה לא היה יודע מתי מדבר עמו עד שנדבר עמו ובלעם היה יודע מתי מדבר עמו שנאמר ויודע דעת עליון". דברים אלו לכאורה קשים להולמם - מלבד עצם ההשוואה בין אבי הנביאים לאותו רשע, כיצד ייתכן לומר שנבואתו הגיעה למעלה יותר ממעלת משה רבינו.

משה רבינו - אבי הנביאים התורה מעידה עליו שהיה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה. לפרט זה יש חשיבות מכרעת בכל מהות נבואתו, משום שבכך הוכח שאין לו שום נגיעה עצמית וכל מהותו הוא להעביר את דבר השם כצורתו. חז"ל מלמדים אותנו שנבואת משה רבינו הייתה בבחינת 'אספקלריא המאירה' - מראה מלוטשת, ואכן כל מעשיו היו בבחינה זו - להעביר ולשקף את דבר השם בטהרתו ולמסור אותו הלאה בלי שום נגיעה עצמית.

בלעם לעומתו מצינו בו שהיה ההיפך מכל זה - מלבד שהוא לא רצה לשמוע ולדעת את דבר השם - אלא בא רק להשתמש בדבר ה' לרצונותיו ולמטרותיו, הוא כלל לא ראה עצמו כצינור ושליח להעביר את דבר ה', אלא אדרבא - מצא בכך מקום להתגדל ולהתפאר בכך שהקב"ה מדבר עמו. ואכן - מפרשה זו חז"ל לומדים על שאיפותיו הכמוסות של בלעם - כסף וזהב, כבוד ותאוות.

בכך נעוץ ההבדל התהומי בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם - משה לא ידע אימתי מדבר עמו ומה ידבר עמו אבל כל זה הוא דווקא לרום מעלתו - משום שכל כולו היה נכון לשמוע את דבר השם ולעשות את רצונו, אבל בלעם שלא רצה אלא להשתמש בנבואותיו לצרכיו וענייניו, בחר מה ואיך לשמוע - רק את מה ששירת את רצונותיו.

דרכו של בלעם הייתה כדרך עובדי עבודה זרה בכל הדורות - לקחת את השפע האלוקי היורד משמים ולהטות אותו אל תוך מעמקי הטומאה והחומר, כך גם הוא השתמש בכוח נבואתו ובדבר השם שבפיו למען המטרות הירודות ביותר. דבר זה בא לידי ביטוי בכך שבחר דווקא על נקבת החמור - החומר שבתוך החומר, כי זה היה כל מהותו - להשתמש בשפע האלוקי ולהטות אותו אל מעמקי החומר.

בפעם השנייה ששרי בלק הגיעו לקרוא לו נאמר לו מפי הגבורה: קום לך איתם ואך את הדבר אשר אומר לך אותו תעשה. בלעם סבר וקיבל, אבל חשב שגם הפעם, כמו תמיד, הוא יוכל לשמוע את דבר השם ולהשתמש בו כרצונו כדי להרע לעם ישראל, ולכן ויחר אף ה', כי הולך הוא - כמידי פעם בפעם, בסברו שיוכל להטות ולהשתמש בדבר ה' נגד רצונו.

והנה מצינו לו למלאך שהוכיח את בלעם על מה הכית את אתונך זה שלוש רגלים. ולכאורה יקשה עד מאוד - וכי מה עניינו של המלאך אם בלעם יכה את אתונו, ומה פגם נמצא במעשה זה. אבל התשובה פשוטה בתכלית - היה עליו להבין מעצמו שמשמים מבקשים לעצרו, ולכן האתון שבה השתמש למטרותיו הנלוזות כבר לא הולכת בדרכו. בלעם, שלא ראה בכך את יד השם היה סמוך ובטוח שהבעיה נעוצה בה, כי הוא לא היה יכול לחשוב להאמין שהקב"ה נמצא גם במקומות כאלו.

ואכן - זה גם היה דבר תוכחתה - הלא אנוכי אתונך אשר רכבת עלי מעודך ועד היום הזה, הסכן הסכנתי לעשות לך כה, לא ייתכן שהתביעה תלויה בי, שהרי מאז ומעולם שימשתי אותך לכל מטרותיך, אלא על כרחך אתה חייב להודות שאפילו אני, המצויה בשיא הטומאה והחומריות, נתונה ביד ה'.

היה במעשה זה כדי ללמדו - ראשית שאין בו שום חשיבות ומעלה בכך שדבר ה' בפיו - שהרי ברצונו הוא שולח את דברו גם דרך אתונו של בלעם - המקום הכי חומרי והכי שפל שאפשר למצוא עלי אדמות. ועיקר העיקרים - גם אם חשב שבכווחו להשתמש ולהטות את דבר ה' למטרותיו, כעת הוכח קבל עם ועולם שגם היצורים הרחוקים והשפלים ביותר שקיימים בעולם - גם הם נבראו לעשות את רצון השם ואינם יכולים לפעול מאומה נגד דברו.

על דבר זה נסמית עינו של אותו רשע - על כך שהיה בטוח שיש מקומות בהם אין השגחת ה' שלטת והוא יכול לעשות בהם כרצונו. בפרשה זו התקיימה מערכה רוחנית אדירה שאימה לכלות את כל עם ישראל, עד שבסופה הוכח שאין עצה ואין תבונה נגד ה' ודברו, וגם הכוחות הרוחניים הגבוהים ביותר, אין להם שום כוח לפעול נגד רצון השם.

הגמרא אומרת שביקשו לקבוע פרשת בלעם בקריאת שמע, ולא קבעו משום טירחא דציבורא. ובאמת יש כאן בכדי לבטא את עומק עניינה של הקריאה - שמע ישראל ה' אלוקינו השם אחד, משום שבפרשה זו בא לידי ביטוי העניין הגדול שה' הוא מלכינו ואלוקינו המשגיח עלינו בהשגחה מיוחדת מעל כל כוחות שבעולם, מלבד מה שהוכח בה מעבר לכל ספק את מציאות יחוד השם באשר גם הכוחות השפלים והרחוקים ביותר - אינם נועדו אלא לעשות רצונו יתברך.

לשליחת הערות וכן לקבלת הגיליון ניתן לשלוח הודעה לכתובת: levleovin@gmail.com.